

УДК 339.137

Бестужева С.В.
*кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної
економіки та менеджменту ЗЕД
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця*

ПІДВИЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

THE INCREASE IN INTERNATIONAL COMPETITIVENESS OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF INSTABILITY OF ECONOMIC DEVELOPMENT

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено сучасні підходи до оцінки міжнародної конкурентної позиції України. Обґрунтовано доцільність проведення як кількісної, так і якісної оцінки міжнародної конкурентоспроможності країни для забезпечення об'єктивності та достовірності результатів. Із використанням методу кореляційно-регресійного аналізу побудовано економіко-математичну модель впливу факторів на рівень міжнародної конкурентоспроможності України. На основі результатів моделювання з використанням SWOT-аналізу виявлено конкурентні переваги національної економіки, зовнішні можливості та загрози. Проведене дослідження дало змогу визначити основні напрями підвищення міжнародної конкурентоспроможності України та запропонувати заходи для їх реалізації в умовах нестабільного економічного розвитку.

Ключові слова: міжнародна конкурентоспроможність, оцінка, фактор, вплив, економічний розвиток, напрями, реалізація.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы современные подходы к оценке международной конкурентной позиции Украины. Обоснована целесообразность проведения как количественной, так и качественной оценки международной конкурентоспособности страны для обеспечения объективности и достоверности результатов. С использованием метода корреляционно-регрессионного анализа построена экономико-математическая модель влияния факторов на уровень международной конкурентоспособности Украины. На основе результатов моделирования с использованием SWOT-анализа выявлены конкурентные преимущества национальной экономики, внешние возможности и угрозы. Проведенное исследование позволило определить основные направления повышения международной конкурентоспособности Украины и предложить меры по их реализации в условиях нестабильного экономического развития.

Ключевые слова: международная конкурентоспособность, оценка, фактор, влияние, экономическое развитие, направления, реализация.

ANNOTATION

Investigated current approaches to the assessment of the international competitive position of Ukraine. The expediency of both quantitative and qualitative assessment of the country's international competitiveness to ensure the objectivity and reliability of the results. Using the method of correlation and regression analysis of the constructed mathematical model of the influence factors on the level of international competitiveness of Ukraine. Based on the simulation results using the method of SWOT – analysis the author reveals the competitive advantages of the national economy, external opportunities and threats. The study allowed the author to determine the main directions of increasing the international competitiveness of Ukraine and to offer measures for their implementation in the conditions of unstable economic development.

Keywords: international competitiveness, evaluation, factor, influence, economic development, direction, implementation.

Постановка проблеми. В умовах нестабільного розвитку світової економіки, який супро-

воджуються зміною вектору міжнародного економічного співробітництва – з поглиблення глобалізації до регіоналізації та націоналізації, міжнародна конкурентоспроможність країни є одним із найважливіших показників її стійкого економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній та закордонній економічній літературі проблеми підвищення конкурентоспроможності країни висвітлені в працях таких учених, як Антонюк Л.Л., Воронкова А.Е., Гальчинський А., Геєць В., Кінах А., Семиноженко В., Гражевська Н., Старостіна А.О., Кравченко В.А., Личова Г., Портер М., Шнипко О.С., Сакс Дж., Фатхутдінов Р.А. та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У науковій літературі дослідження міжнародної конкурентоспроможності країни ґрунтується переважно на рейтинговій та експертній оцінках, що значно знижує рівень її об'єктивності та ефективність розроблення відповідних заходів.

Мета статті полягає у визначенні напрямів підвищення міжнародної конкурентоспроможності України на основі комплексної оцінки її рівня та розробленні заходів щодо їх ефективної реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині питання підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки є особливо актуальним для України в контексті євроінтеграційного спрямування, адже нестабільна політична ситуація, погіршення економічної ситуації, уповільнення науково-технічного прогресу, еміграція висококваліфікованих кадрів, невідповідність стандартів якості української продукції міжнародним та європейським, недосконалість механізму управління конкурентним потенціалом суттєво знижують можливості країни посідати провідні місця на міжнародній арені. Оцінка міжнародних конкурентних позицій країни є передумовою формування довгострокових зовнішньоекономічних економічних зв'язків, розширення впливу на світовий ринок та закордонних партнерів.

Як зазначалося вище, у сучасній економічній науці оцінка міжнародних конкурентних позицій країни здійснюється переважно

на основі міжнародних рейтингів, які охоплюють різні сфери міжнародної економічної взаємодії, соціальні, політичні та культурні аспекти міжнародних відносин та вважаються певною мірою об'єктивними через великий інформаційний масив дослідження та значущість респондентів у сфері міжнародного бізнесу [10; 12; 13]. Однак в економіці кожної країни є внутрішні фактори, які не завжди враховуються зовнішніми респондентами або враховуються недостатньою мірою, що негативно впливає на міжнародний імідж країни. Для цього автором пропонується розглянути проблеми підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності України як на основі результатів рейтингової оцінки її міжнародних конкурентних позицій, так і результатів економіко-математичного дослідження оцінки рівня та характеру впливу факторів, які є загальноприйнятими у міжнародній статистиці.

У загальному вигляді динаміка міжнародних конкурентних позицій України за останні вісім років представлена в табл. 1 [12].

Таблиця 1
Динаміка конкурентних позицій України

Рік	Кількість країн	Позиція України	Зміна позиції України
2009	133	72	-
2010	132	82	-10
2011	139	89	-7
2012	144	73	+16
2013	148	84	-11
2014	144	76	+8
2015	140	79	-3
2016	138	85	-6

Аналізуючи отримані результати, необхідно зазначити, що на даний момент в Україні зберігається негативна тенденція зміни конкурентних позицій. Згідно з отриманими результатами, необхідно проаналізувати динаміку інших складників, які мали вплив на міжнародну конкурентоспроможність України. Першим із факторів впливу Всесвітній економічний форум виділяє якість діяльності інститутів влади, яка вбирає в себе думку населення про владу, політичну стабільність та відсутність населення, ефективність роботи влади, якість законодавства, верховенство закону, стримування корупції.

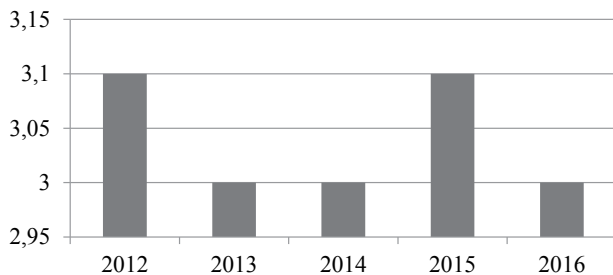

Рис. 1. Динаміка індексу якості діяльності інститутів влади

На рис. 1 наведено динаміку індексу якості діяльності інститутів влади починаючи з 2012 р. [8].

Відповідно до наведеної на рис. 1 динаміки, спостерігається тенденція до зниження індексу за 2015–2016 рр., зумовлена зниженням ефективності роботи влади (зниженням стандартів обліку та аудиту, зниженням захисту інтересів інвесторів, підвищенням витрат владою, зниженням публічної довіри до влади), погіршенням криміногенної ситуації (підвищенням рівня організованої злочинності). Окрім того, в Україні уповільнюється процес боротьби з корупцією, що також негативно впливає на якість діяльності інститутів влади.

Наступний фактор, який має найбільший вплив на конкурентну позицію України, – макроекономічна стабільність. Її характеризують такі фактори, як співвідношення державного бюджету до ВВП країни, валові національні заощадження, річний процент зміни рівня інфляції, співвідношення державного боргу до ВВП України. Згідно зі статистикою Всесвітнього економічного форуму, в Україні спостерігається великий ріст середньорічного рівня інфляції (48,7%), підвищення державного боргу у співвідношенні з ВВП України, яке зросло на 9% порівняно з 2015 р. Важливо зазначити, що кредитний рейтинг України також зменшився на дев'ять позицій: у 2015 р. Україна посідала 118-е місце, у 2016 р. – 128-е.

На рис. 2 представлено динаміку рівня макроекономічної забезпеченості за 2012–2016 рр. [10].

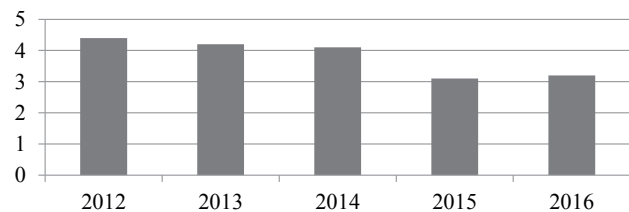

Рис. 2. Динаміка рівня макроекономічної стабільності України

Порівняно з 2015 р. рівень макроекономічної стабільності підвищився за рахунок зростання відсоткового співвідношення державного бюджету та ВВП на 4% та підвищення валових національних заощаджень на 24%.

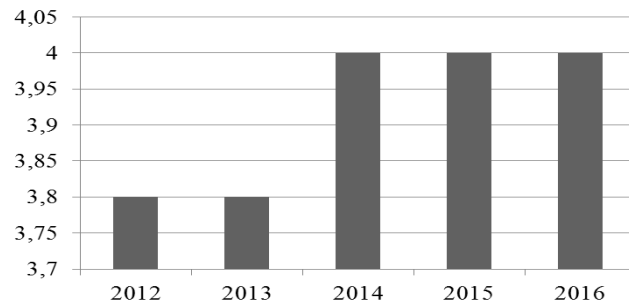

Рис. 3. Динаміка індексу ефективності торговельного ринку

Безпосередній вплив на конкурентну позицію країни з погляду міжнародної торгівлі має ефективність ринку товарів та послуг (рис. 3) [10].

Відповідно до наведеної на рис. 3 динаміки ефективності торговельного ринку України, із 2014 р. у торговельній сфері не відбувається суттєвих змін, що зумовлено незначним підвищенням інтенсивності локальної конкурентоспроможності, відсутністю змін в антимонопольному законодавстві, незмінним негативним впливом національної системи оподаткування на інвестиційну привабливість, відсутністю змін у питаннях легкості ведення бізнесу. Порівняно з 2015 р. привалювання нетарифних бар'єрів у зовнішній торгівлі України зменшилося на 0,1 од. Також скоротилася кількість іноземних власників, що може бути пов'язано з економічним спадом та нестабільністю в країні.

Одним із важливих факторів впливу на міжнародну конкурентну позицію України є стан та тенденції розвитку ринку праці, ефективність якого визначається обсягами міжнародної міграції робочої сили, рівнем розвитку людського потенціалу (рис. 4) [10].

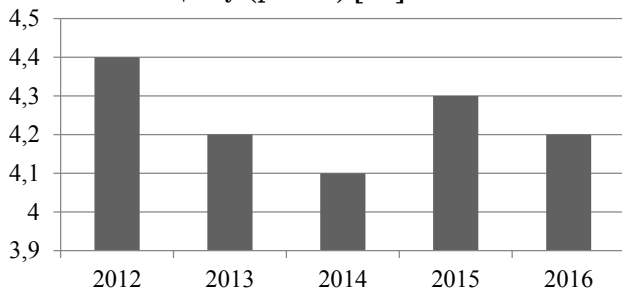

Рис. 4. Динаміка індексу ефективності ринку праці

Зниження індексу ефективності ринку праці у 2016 р. порівняно з 2015 р. зумовлене зниженням гнучкості нарахування заробітної плати відповідно до умов економічного середовища країни на 0,1 од., зниженням рівня продуктивності праці, скороченням кількості прийнятих на роботу працівників з одночасним скороченням кількості звільнених. Незмінним залишився вплив оподаткування на бажання працівників вести свою діяльність.

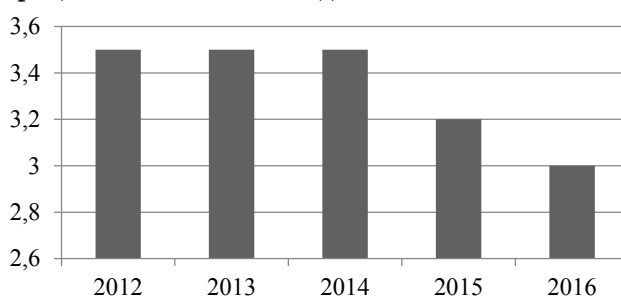

Рис. 5. Динаміка індексу розвитку фінансового ринку України

Розвиненість фінансового ринку також має вагомий вплив на розвиток міжнародної конкурентоспроможності країни, оскільки діяльність

на світовому ринку передбачає участь у міжнародних фінансових процесах.

На рис. 5 наведено динаміку розвитку національного фінансового ринку [10].

Спостерігається падіння індексу розвитку фінансового ринку України, що зумовлене скороченням обсягів фінансування підприємств, зменшенням кількості підприємств із венчурним капіталом.

Рівень технологічного розвитку є одним із найважливіших складників формування конкурентного середовища країни та забезпечення її стійких конкурентних позицій на світових ринках (рис. 6) [10].

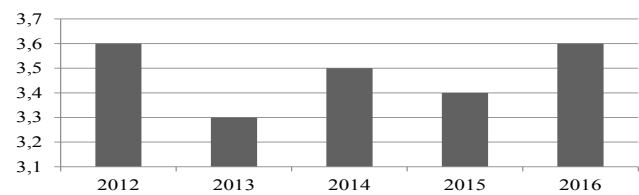

Рис. 6. Динаміка індексу технологічного розвитку України

Відповідно до наведених на рисунку даних, підвищення індексу в 2016 р. зумовлене підвищенням рівня використання нових технологій національними підприємствами на 0,2 од., збільшенням покриття Інтернет-мережі на 6%.

І останнім фактором, який визначає міжнародну конкурентну позицію України, є інноваційний процес. Його динаміку представлено на рис. 7 [10].

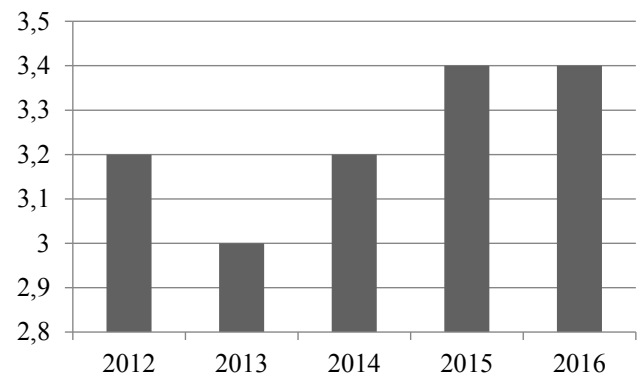

Рис. 7. Динаміка індексу розвитку інноваційного процесу в Україні

Як видно з гістограми, у 2016 р. порівняно з 2015 р. в Україні не спостерігається змін в інноваційній сфері через відсутність суттєвих змін у кадровому складі, у процесі співпраці вищих навчальних закладів із науково-дослідницькими інститутами, обсягах державного фінансування науково-технічного співробітництва.

На основі проведеного аналізу складників оцінки міжнародної конкурентної позиції України слід зробити висновок щодо негативної динаміки більшості з них у 2016 р. порівняно з 2015 р., що і зумовлює її значне зниження.

Проведена кількісна оцінка рівня міжнародної конкурентоспроможності України, як зазна-

чалося вище, повинна доповнюватись якісною оцінкою для комплексного дослідження проблеми та розроблення дієвих заходів щодо її

вирішення. У роботі автором пропонується розробити економіко-математичну модель оцінки впливу факторів на рівень міжнародної конку-

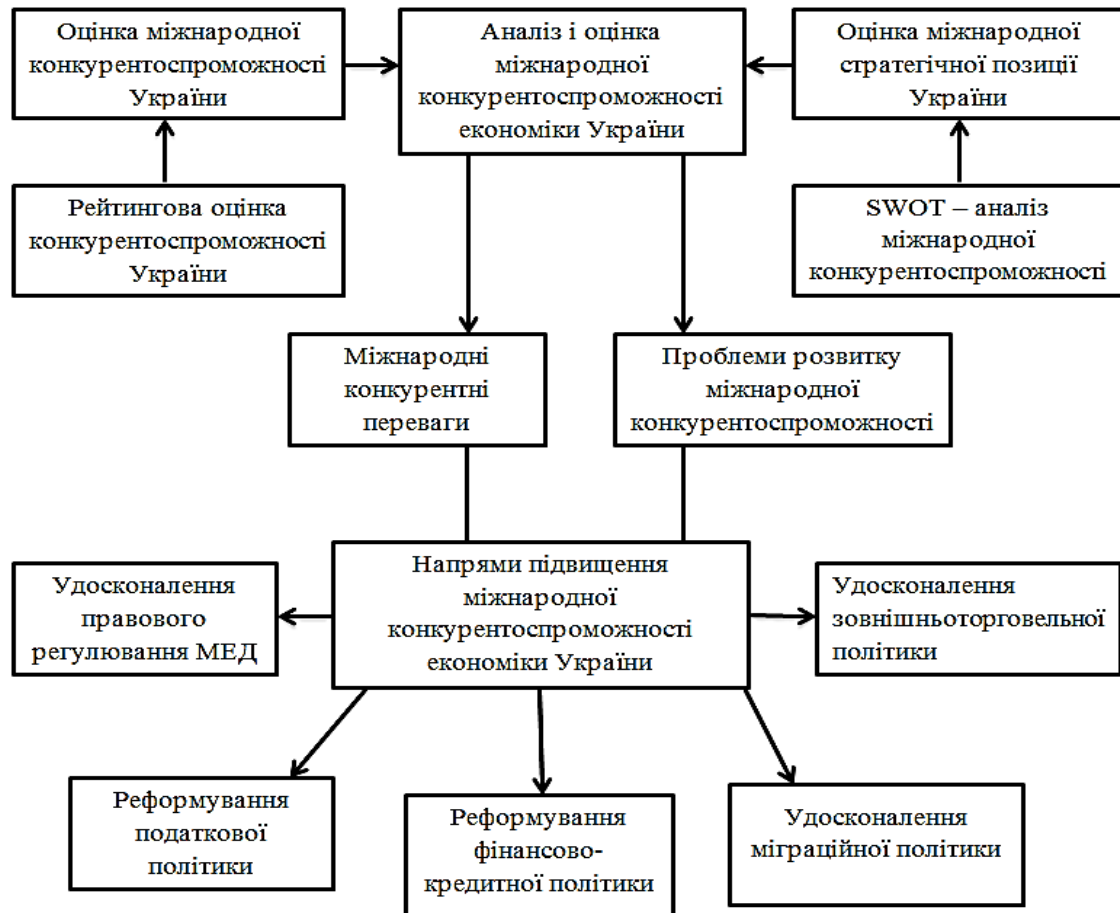

Рис. 8. Визначення напрямів міжнародної конкурентоспроможності економіки України (розроблено автором)

Таблиця 2

SWOT-аналіз міжнародної конкурентної позиції України

Внутрішні фактори		Зовнішні фактори	
Сильні сторони	Слабкі сторони	Можливості	Загрози
Вигідне географічне положення	Олігархічна формація влади	Розвиток міжнародного руху факторів виробництва	Посилення кризових процесів у світовій економіці
Активна співпраця з міжнародними економічними організаціями	Високий рівень корупції	Збільшення обсягів міжнародної кооперації	Посилення інституціонального впливу розвинутих країн на світову економіку
Значні запаси природних ресурсів	Відсутність державної системи стандартизації продукції	Розвиток світової торгівлі товарами і послугами	Швидке скорочення запасів природно-сировинних ресурсів у світі
Високий інтелектуальний потенціал	Низький рівень довіри населення владі	Збільшення обсягів міжнародного науково-технічного співробітництва	Політико-економічна залежність від розвинутих країн
Високий потенціал переробної промисловості	Низький рівень розвитку високотехнологічного виробництва	Перевага високотехнологічного виробництва над сировинним	Посилення впливу політичних конфліктів на кон'юнктуру світового ринку
Висока місткість внутрішнього ринку	Постійно зростаючий зовнішній борг та несприятливий інвестиційний клімат	Поширення інформаційних систем та ресурсів	Збільшення диференціації між розвинутими країнами і країнами, що розвиваються
Високий рівень мотивації працездатного населення	Низька платоспроможність населення	Розвиток процесів освітньої і трудової міграції	Неухильне збільшення міжнародних міграційних потоків біженців

рентоспроможності України з використанням методу кореляційно-регресійного аналізу, який дає можливість визначити і рівень, і характер впливу. Як основні фактори для побудови моделі автор пропонує використати складники індексу GCI WEF (індексу глобальної конкурентоспроможності за версією Всесвітнього економічного форуму) та макроекономічні показники країни, за якими Світовий банк визначає міжнародну конкурентоспроможність [8; 10].

Результативною змінною y було обрано коефіцієнт міжнародної конкурентоспроможності України, факторами x_1 – обсяг ВВП, млрд. дол. США; x_2 – обсяг ВВП на душу населення, тис. дол. США; x_3 – обсяги експорту товарів та послуг, млн. дол. США; x_4 – обсяги імпорту товарів та послуг, млн. дол. США; x_5 – обсяги прямих іноземних інвестицій, млн. дол. США; x_6 – обсяги прямих зарубіжних інвестицій на душу населення, дол. США; x_7 – чисельність населення країни, млн. осіб [6]. Економетричний аналіз виконано в пакеті статистичного аналізу Statgraphics.

У результаті зворотного відбору визначено значущі фактори, окрім x_1 , бо його P -значення менше, ніж задане. Отримана модель має такий вигляд:

$$y = -9,22 + 11,43x_2 + 0,12x_3 - 0,0056x_4 + 0,00094x_5 - 0,04x_6 + 0,3x_7. \quad (1)$$

Вільний член a_0 (-9,22) показує, яке значення мав би індекс міжнародної конкурентоспроможності України за нульових значень факторів впливу.

Аналізуючи коефіцієнти регресії, можна зробити висновок, що за збільшення співвідношення ВВП на душу населення на 1 тис. дол. США коефіцієнт міжнародної конкурентоспроможності збільшиться на 11,43 за інших рівних умов. За збільшення обсягів експорту товарів та послуг на 1 млн. дол. США індекс збільшиться на 0,12.

Однак за збільшення обсягів імпорту товарів та послуг на 1 млн. дол. США індекс зменшиться на 0,0056. Збільшення обсягів прямих іноземних інвестицій в Україну на 1 млн. дол. США та збільшення кількості населення на 1 млн. осіб підвищить індекс конкурентоспроможності на 0,00094 та 0,3 відповідно. Збільшення співвідношення прямих іноземних інвестицій на 1 дол. США призведе до падіння індексу на 0,04.

Отримана модель має коефіцієнт детермінації 80,33%, що означає, що фактори, які враховуються в отриманій моделі, на 80,33% описують змінність результативної ознаки. Це свідчить про статистичну значущість урахованих факторів, як і самої моделі. Для визначення факторів найбільшого і найменшого впливу була побудована стандартизована економетрична модель із β -коефіцієнтами, яка має вигляд:

Таблиця 3

Основні заходи з реалізації напрямів підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки України

Напрямок	Запропоновані заходи
Зовнішньоторговельна політика	Реформування системи державної стандартизації
	Адаптація національних стандартів до європейських та міжнародних стандартів якості
	Впровадження заходів державного фінансування підтримки експортерів шляхом створення експортно-кредитних агентств
	Розроблення та реалізація стратегії імпортозаміщення
	Розвиток високотехнологічного виробництва
	Визначення пріоритетних галузей для інвестування
	Реформування антикорупційної політики
	Надання пільг інвесторам у пріоритетних галузях виробництва
	Активна співпраця з міжнародними рейтинговими агентствами
	Залучення міжнародних спеціалістів для розроблення ефективної стратегії інвестиційної привабливості
Інноваційна політика	Державна підтримка діяльності технопарків
	Збільшення частки державного фінансування інноваційної діяльності підприємств
	Стимулювання розвитку бізнес-інкубаторів
	Реформування законодавчої бази захисту інтелектуальної власності
Податкова політика	Виховання податкової культури населення
	Розроблення ефективної пільгової податкової системи
	Легалізація тіньового сектору економіки
Фінансово-кредитна політика	Удосконалення фінансового законодавства та права
	Стабілізація курсу гривні
	Реформування банківської системи та впровадження сучасних кредитних технологій
	Розроблення ефективної антиінфляційної політики
Міграційна політика	Розроблення ефективної міграційної політики
	Забезпечення випускників ВНЗ місцями роботи
	Диверсифікація професійної підготовки

$$t_y = 5,379x_1 - 3,437x_3 + 3,032x_4 + 18,91x_5 - 21,04x_6 + 2,69x_7. \quad (2)$$

Згідно з отриманою моделлю, найбільший вплив на індекс міжнародної конкурентоспроможності має обсяг прямих іноземних інвестицій як показник для країн зі стабільною політико-економічною ситуацією. Відповідно, найменший вплив на рівень міжнародної конкурентоспроможності України має співвідношення прямих іноземних інвестицій на душу населення країни.

З урахуванням результатів проведеного економіко-математичного моделювання та міжнародних рейтингів України автором пропонується провести оцінку її конкурентної позиції з використанням SWOT-аналізу, який дає можливість виявити конкурентні переваги та проблеми сучасного розвитку національної економіки, зовнішні можливості та загрози. У табл. 2 наведено SWOT-аналіз міжнародної конкурентної позиції України.

Аналіз кожної групи показників дає можливість чітко визначити напрями підвищення конкурентоспроможності за рахунок використання сильних сторін економіки України у розрізі можливостей світового ринку і запобігання негативному впливу загроз зовнішнього ринку на розвиток міжнародної конкурентоспроможності України.

На основі результатів проведеного аналізу та оцінки міжнародної конкурентоспроможності економіки України на рис. 8 автором визначено основні напрями її підвищення з урахуванням виявлених конкурентних переваг та зовнішніх можливостей подальшого розвитку.

Отже, основними напрямами слід визначити підвищення рівня ефективності правового забезпечення міжнародної економічної діяльності України, реформування податкової, міграційної, фінансово-кредитної та зовнішньоторгівельної політики. Для цього в табл. 3 автором запропоновано заходи з реалізації даних напрямів, які враховують як рівень міжнародної конкурентної позиції України, так і визначені на

основі проведеного аналізу проблеми міжнародної конкурентоспроможності.

Висновки. Отже, розроблені автором заходи сприятимуть підвищенню міжнародної конкурентоспроможності України, зміцненню її позицій на світовому та європейському ринках та прискоренню європейської інтеграції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонюк Л.Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізми реалізації: [монографія] / Л.Л. Антонюк. – К.: КНЕУ, 2004. – 275 с.
2. Бестужева С.В. Міжнародна економічна діяльність України: [навч. посіб.] / С.В. Бестужева. – Харків: ХНЕУ, 2016. – 274 с.
3. Гражевська Н. Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки в глобальному постіндустріальному вимірі / Н. Гражевська // Економіка України. – 2008. – № 9. – С. 54–63.
4. Личова Г. Міжнародний імідж країни: сутність, фактори формування, рівні сприйняття / А.О. Старостіна, В.А. Кравченко, Г. Личова // Маркетинг в Україні. – 2010. – № 4. – С. 61–66.
5. Шнипко О.С. Національна конкурентоспроможність: сутність, проблеми, механізми реалізації: [монографія] / О.С. Шнипко. – К.: Наук. думка, 2003. – 343 с.
6. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
7. Звіт Doing Business 2016: Measuring Regulatory Quality and Efficiency [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org>.
8. Звіт The Worldwide Governance Indicators [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://info.worldbank.org>.
9. Звіт Transparency International Corruption Perceptions Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.transparency.org>.
10. Звіт World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.weforum.org/>.
11. Індекс інфляції України 2000–2016 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua>.
12. Методика визначення глобальної конкурентоспроможності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gtmarket.ru>.
13. Опис індексу глобальної конкурентоспроможності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.feg.org.ua>.